

L'assessorament lingüístic a la televisió local: la UDAL de la XAL

Autora

Bruguers Jardí

Unitat d'Assessorament Lingüístic
de la Xarxa Audiovisual Local
udal@xal.cat

La UDAL (Unitat de Dinamització i Assessorament Lingüístic) és un servei de la XAL (Xarxa Audiovisual Local) per a la XTVL (Xarxa de Televisions Locals), una entitat que aplega més d'una setantena de televisions locals dels Països Catalans. L'objectiu d'aquest servei lingüístic no és corregir textos, sinó intentar garantir la qualitat lingüística a través d'estratègies de dinamització i assessorament basades en el dret a ser assessorats dels periodistes. Aquest dret es fonamenta en la responsabilitat que se'ls atorga en la difusió d'un model de llengua de qualitat. L'article exposa com s'ha generat aquest servei, atesa la història de la televisió local, quins objectius s'ha marcat i com s'ha estructurat.

Introducció

El 1984 es van iniciar les emissions regulars de TV3, la televisió pública d'àmbit autònom en llengua catalana de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. Aquesta data és ja un referent en la història de la normalització lingüística de Catalunya. Ara bé, en el món audiovisual hi ha una altra història a tenir en compte, amb uns altres colors i intensitats: la història que escriuen les televisions locals. I és que el 1981, tres anys abans que TV3 iniciés la programació regular, ja havia començat a emetre regularment la que es considera la primera televisió local de Catalunya i d'Espanya: Radiotelevisió de Cardedeu. Aquesta televisió emetia per a una població de set mil habitants i va iniciar un moviment que defensava la televisió com un mitjà d'expressió democràtica, és a dir, com un mitjà públic, popular i comunitari, de participació directa, pluralista i obert a tothom, amb programes de producció pròpia, on el treball dels col·laboradors era totalment gratuït i espontani.

La televisió local va néixer com una eina de cohesió social, que amb el temps va configurar un model de continguts definit amb el nom de "televisió de proximitat". És a dir, i tal com estableix la Llei de l'audiovisual de Catalunya, en una televisió "per satisfer les necessitats d'informació, de comunicació i de participació social de les comunitats locals".¹

Radiotelevisió de Cardedeu emetia en una situació d'alegalitat, ja que en aquell moment no hi havia cap regulació de la televisió local a Catalunya, ni tampoc a la resta de l'Estat espanyol. De fet, han calgut gairebé vint-i-cinc anys de perseverança i dinamisme del sector, d'èxit del model de televisió de proximitat, a més de la necessitat de legislar la transició tecnològica cap a la Televisió Digital Terrestre (TDT), perquè el Parlament català aprovés la Llei 22/2005, de la comunicació audiovisual, que és el marc legal que possibilita l'existència d'un sector audiovisual modern a Catalunya. Paral·lelament al procés d'aprovació d'aquesta Llei, la Generalitat de Catalunya va iniciar el període d'ator-

gament de llicències per a la televisió local, que inevitablement haurà de ser digital, si vol ser legal.

Amb el mapa audiovisual local definit i legalitzat, a Catalunya s'inicia una nova etapa per a la televisió en general i per a la televisió local, en particular. Una nova etapa no exempta d'incerteses i expectatives sobre la pervivència de les empreses audiovisuals actuals, sobre el model de televisió a seguir, sobre la resposta del mercat a la asincronia i la interactivitat i sobre el futur de la llengua catalana i la normalització lingüística en el nou escenari audiovisual.

Val a dir que aquests vint-i-cinc anys que han passat des que Radiotelevisió de Cardedeu va començar a emetre, el món audiovisual en general, i el de la televisió local en particular han patit molts canvis: per començar, la ràpida proliferació de televisions locals a Catalunya, encara que amb la nova legislació s'estableix el llindar de 96 canals locals, dels quals 37 es reserven per a la televisió pública i 59 per a la televisió privada. Des del punt de vista tecnològic, la televisió local va començar essent analògica a més d'alegal i es legalitzarà essent digital. En el futur es desenvoluparà en un nou escenari de convergència tecnològica, on és possible que qualsevol tecnologia sigui transmissora de senyal i qualsevol senyal pugui ser rebut des de diferents tecnologies. En aquest sentit, i des del punt de vista social, la televisió en general i la televisió local en particular camina cap a un escenari amb multiplicitat de canals i de fragmentació de les audiències, interactiva i asincrònica, on hi ha gran expectació i incertesa amb relació a la resposta dels telespectadors a aquesta possibilitat d'interactivitat.

Des del punt de vista empresarial, la televisió local s'ha caracteritzat per la diversitat de models de gestió, però també pels grans costos econòmics que implica fer televisió. Les despeses elevades de producció

1. Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya, capítol I, article 1, h)

han afavorit la concentració i densificació de mitjans, a través d'aliances empresarials, però també l'existència d'estructures de coordinació i d'intercanvi de productes i serveis, com la Xarxa de Televisions Locals, entitat gestionada per la Xarxa Audiovisual Local, que és l'única que entre els seus serveis ofereix assessorament lingüístic a les televisions locals adherides. Al voltant de la XTVL s'han desenvolupat espais de difusió i promoció del sector, com les jornades Infolocal, i les de promoció dels productes i serveis, com el Mercat de l'Audiovisual de Catalunya.

Una altra de les qüestions a tenir en compte és que, com a regla general, les redaccions de les televisions locals solen ser petites, d'entre unes 10 i 20 persones, la majoria solen ser professionals joves, d'entre els 20 i els 35 anys. A més, la televisió local s'ha caracteritzat en general per adoptar un sistema de funcionament basat en la multivalència. És a dir, els professionals desenvolupen gairebé totes les tasques del procés productiu de la peça televisiva.

La multivalència té uns avantatges, però també té inconvenients. Com més competències es dominen, més versatilitat té el professional, però alhora, també, menys grau d'especialització. En general, a l'hora de contractar professionals, no s'avaluen totes i cadascuna de les competències que es requereixen per desenvolupar la feina a la televisió, sinó que s'intenta tenir una visió de conjunt de la vàlua del professional.

Certament, però, als lingüistes ens preocupen les competències lingüístiques dels periodistes. Gairebé cap empresari de la televisió local fa examen de llengua catalana als professionals a contractar, entre d'altres motius, perquè se suposa que la superació d'una llicenciatura universitària ja pressuposa el reconeixement d'un nivell mitjà de llengua catalana, fet que es considera suficient. Així és que si en general no s'avalua cap competència periodística en el procés de selecció de professionals, encara menys es veu la idoneïtat d'avaluar específicament la competència lingüística.

Pel que fa a la preparació sobre llengua dels professionals de la televisió local, cal tenir en compte que la formació en llengua catalana de les universitats de Periodisme i Comunicació Audiovisual catalanes no garanteix de manera suficient la competència lingüística dels futurs professionals del sector audiovisual en general i de la televisió local en particular.

A més, l'entorn de multivalència amb què s'organitza la televisió local fa difícil la integració d'assessors lingüístics a les redaccions de les televisions, ja que suposa la contractació d'un professional especialitzat en un entorn no especialitzat. A tot això cal afegir que en general, les estratègies empresarials per garantir la qualitat lingüística a la televisió local són molt febles o inexistentes. I els pocs plans formatius que s'han dut a terme, com els de la UDAL (Unitat de Dinamització i Assessorament Lingüístic) de la Xarxa Audiovisual Local, per a la Xarxa de Televisions Locals, es troben amb l'inconvenient que en el sector de la televisió local hi ha molta mobilitat laboral, fet que dificulta el seguiment i l'eficàcia dels plans formatius.

Des del punt de vista lingüístic, els vint-i-cinc anys de televisió local a Catalunya s'han caracteritzat per l'ús generalitzat de la llengua catalana en la programació. Fins i tot en molts casos s'ha superat amb escreix la legislació lingüística amb relació a les quotes. Certament, la política lingüística entesa com una qüestió de tants per cent ha estat la filosofia sobre la normalització lingüística que les lleis catalanes han tingut respecte al sector audiovisual en aquests vint-i-cinc anys de televisió local. Ara bé, el control efectiu sobre si es compleixen o no les quotes establertes no arriba fins que el Ple del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) aprova el 2004 la Instrucció general sobre la presència de la llengua i de la cultura catalanes en els mitjans audiovisuals, establerta en l'acord 118/2004, de 17 de novembre. Amb aquesta Instrucció del CAC, les televisions locals es veuen obligades a fer una declaració trimestral detallada minut a minut, de les hores i de les franges d'emissió dels programes en llengua catalana. Tot plegat fa que el sector audiovisual es refermi en la idea promoguda per les lleis que la normalització lingüística és una qüestió de quotes, i no de divulgació d'un model de llengua de qualitat.

Certament els tants per cent són importants, i útils. Però des de la perspectiva de la normalització i la planificació lingüístiques que s'hi associen, el paper dels mitjans de comunicació en el procés de normalització lingüística ha d'anar més enllà de les quotes. A més, la perspectiva de l'era digital i l'afiorament de la realitat de la televisió local han suposat una major consciència que a Catalunya no hi ha una única televisió en llengua catalana. I,

per tant, tampoc es difon ni existeix un únic model de llengua. La fragmentació creixent de les audiències també posa en crisi el paper de la televisió en la difusió i transmissió d'un model de llengua de qualitat. Davant d'aquesta perspectiva tampoc s'evidencia que hi hagi una consciència sobre el posicionament estratègic dels mitjans de comunicació audiovisuals davant dels reptes d'actualització dels programes de planificació lingüística dels governs. I és que, de fet, en el procés de normalització lingüística tradicionalment els lingüistes han atorgat un paper clau a la família, l'escola i als mitjans de comunicació, però en el cas català, tot i la importància del bastiment d'un ensenyament públic en llengua catalana, i d'acord amb Daniel Casals, "han estat els *media* els que van prendre la iniciativa de construcció progressiva de l'estàndard oral català".²

Les conclusions que cal extreure de la història de la televisió local és que s'ha passat del voluntarisme a la professionalitat, en estructures empresarials petites, dinàmiques i multivalents, en un marc de canvi tecnològic i d'instabilitat jurídica i desregulació, de manera que moltes de les apostes per la qualitat, com la qualitat lingüística, han hagut de ser liderades per estructures de coordinació, com és el cas de la Xarxa Audiovisual Local. A més, la concepció de la política lingüística com a l'establiment de quotes no ha afavorit gaire la necessitat de qualitat lingüística, de manera que, sovint, en la història de la televisió local s'ha plantejat la pregunta sobre qui té la responsabilitat en la difusió d'un model de llengua de qualitat. Qüestió certament crucial, també, per a l'assoliment d'un model de televisió de qualitat.

Sens dubte, la responsabilitat en l'empresa és compartida, és de tots. Els governs hi tenen a veure, però han de superar l'estadi de les quotes si realment volen eficàcia en l'assoliment d'aquest objectiu. Les empreses audiovisuals hi tenen a veure, però reclamen ajudes específiques de l'administració i no volen haver d'assumir en solitari les deficiències d'un sistema d'ensenyament que no ofereix prou garanties d'excel·lència en la formació sobre la qualitat lingüística dels professionals del sector. Els periodistes accepten en general la seva part de responsabilitat en la tasca, però atès que se'ls atorga aquesta responsabilitat, reclamen el dret a ser assessorats de manera adequada i que no se'ls deixi sols en l'empresa. Les universitats s'excusen en

els plans de formació vigents, i en els nivells de formació en llengua catalana amb què accedeixen a les universitats els futurs professionals de l'audiovisual. Els lingüistes reclamem més i millors eines per al desenvolupament de la nostra tasca. L'autoritat lingüística demana més finançament per donar solucions a les necessitats reals de la societat catalana.

Però al cap i a la fi, la responsabilitat lingüística és de tothom qui, d'una manera o d'una altra, voluntàriament o involuntària, exerceix d'agent de la normalització lingüística de la llengua catalana, per acció o per omissió. Però el productor de textos orals i escrits en els mitjans de comunicació és el professional sobre qui recau sovint la responsabilitat de difondre un model de llengua de qualitat pel fet de ser responsables directes dels textos orals i escrits que produeixen. A més, els periodistes s'atorguen en el seu codi deontològic *responsabilitat social*³ en la seva tasca professional, fet que en principi els atorga responsabilitat i sensibilitat envers l'ús adequat de la llengua catalana.

Així és que qui té la responsabilitat l'ha de poder exercir de manera adequada, és a dir, oferint un model de llengua de qualitat. Per això és crucial que, davant d'una llengua com la catalana que encara ha d'assolir noves fites de consolidació, els periodistes siguin capaços de gestionar la qualitat lingüística per ells mateixos. Però si se'ls atorga la responsabilitat de la difusió d'un model de llengua de qualitat, també se'ls ha de poder garantir el **dret a ser assessorats** de manera adequada a les funcions que han de desenvolupar en la televisió.

Així, per tot el que s'ha exposat, la Xarxa Audiovisual Local va decidir d'oferir un servei d'assessorament lingüístic a les televisions locals adherides a la Xarxa de Televisions Locals. Un servei que tingués en compte les característiques del sector i que s'orientés bàsicament a satisfer el dret a ser assessorat amb l'objectiu que el professional de la televisió pugui assolir l'autonomia necessària per produir textos de qualitat des del punt de vista de la llengua.

2. CASALS, D. "Contribució dels media orals a la construcció d'un estàndard de masses plural: presència del dialecte nord-occidental en el llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la CCRTV".

L'autonomia del professional de la televisió es basa en el desenvolupament de la capacitat de sospitar de la pròpia competència lingüística i en l'aprenentatge de com resoldre'n els dubtes de manera ràpida en l'entorn professional, és a dir, com aprendre a consultar les fonts.

La UDAL, exemple de servei d'assessorament lingüístic orientat a la consecució de l'autonomia del professional de la televisió.

La UDAL no és un servei de correcció de textos, és un servei de dinamització i assessorament lingüístic orientat cap a la consecució de l'autonomia del professional de la televisió local, i que té com a objectius principals:

- Fer conscient el productor de textos de la responsabilitat que té en la qualitat lingüística del producte que realitza.
- Fomentar l'actitud de millora i la sensibilitat envers la qualitat en la llengua.
- Oferir al professional de la televisió el dret a ser assessorat amb l'objectiu que assoleixi l'autonomia necessària per resoldre per ell mateix la qualitat lingüística. És a dir, ajudar a trobar solucions i no simplement donar respostes.
- Ajudar a integrar els processos de millora de la qualitat lingüística en l'activitat quotidiana de les redaccions.
- Ajudar a interioritzar l'aprenentatge de les solucions descobertes.

També té com a objectius:

- Donar a conèixer la legislació relativa a política lingüística i les bones pràctiques d'assessorament lingüístic existents que siguin d'ajuda en l'entorn de la televisió local.
- Proposar mecanismes i estratègies per a la millora de la qualitat lingüística a les televisions adherides a la XTVL.
- Establir relacions institucionals amb aquells organismes que puguin aportar valor afegit en la dinamització del bon ús de la llengua catalana en les televisions locals.
- Promoure l'ús de la llengua catalana en la televisió local i donar suport a la difusió de la normativa lingüística, la posada en circulació neologismes i la fixació de l'estàndard.

Físicament, la UDAL està ubicada a la seu de la XAL a Barcelona i té un espai propi al mig de l'equip de la redacció central, com un membre més. Depèn directament de la

gerència de l'entitat i disposa de la infraestructura de la televisió, que utilitza per revisar programes o per enregistrar consells lingüístics, entre d'altres. Tot i això, dedica una part del seu temps a visitar les televisions locals i a coordinar telemàticament diverses tasques de formació, dinamització i assessorament lingüístics per a les televisions.

Àrees de la UDAL

L'activitat de la UDAL s'estructura en quatre àrees: Àrea de Dinamització i Assessorament Lingüístics; Àrea de Seguiment Lingüístic; Àrea d'Avaluació i Formació; i, finalment, l'Àrea de Relacions Institucionals.

Àrea de Dinamització i Assessorament Lingüístics

L'activitat en el marc d'aquesta Àrea va encaminada a promoure l'ús de qualitat de la llengua catalana entre els professionals de les televisions i els membres de la redacció central. Els principals mitjans de relació amb els usuaris de la UDAL són la Intranet (difusió de consells de redacció i de pronúncia, llibre d'estil de la XTVL, etc.) i el correu electrònic. Però també es programa la visita presencial a les televisions locals per oferir informació i formació sobre com usar la web, com usar determinat material de consulta, a qui cal recórrer davant d'un dubte. En aquest sentit, la presència del lingüista a les redaccions de les televisions locals és molt interessant a l'hora de fomentar la consulta del material disponible a la redacció i l'hàbit del dubte de la pròpia competència lingüística. Es tracta que aprenguin a gestionar el dubte com una eina positiva que genera coneixement, no com un factor de bloqueig.

Àrea de Seguiment Lingüístic

En aquesta Àrea es revisa la programació de les televisions locals. Prioritàriament, es revisen els programes que les televisions ofereixen a la XTVL com a borsa de programes per ser distribuïts a les altres televisions. Com més gran sigui el nombre de televisions que emetin un programa produït per una televisió associada, més prioritat li atorga la UDAL a l'hora de revisar-ne la

3. El codi deontològic es pot consultar al web del Col·legi de Periodistes de Catalunya:
<http://www.periodistes.org>

qualitat lingüística. El concepte de seguiment lingüístic implica que la revisió es fa un cop emès el programa. Aquest seguiment suposa la redacció d'un informe de qualitat lingüística que després s'utilitza com a "eina de motivació" a les televisions perquè millorin la qualitat lingüística. A l'informe d'avaluació de programes hi consta tant la revisió de la retolació, com aspectes de morfologia i sintaxi, fonètica i qüestions de contingut, si es detecten.

Àrea d'Avaluació i Formació

L'activitat d'aquesta Àrea té com a objectiu l'avaluació i formació continuada dels professionals de la informació. En aquesta línia, la UDAL coordina la realització de cursos de formació específics per a professionals de la televisió per incidir d'una manera directa en els diferents aspectes relacionats amb la millora de la qualitat de la llengua en l'àmbit de la televisió. L'objectiu d'aquests cursos ha de ser tant l'ús correcte d'eines d'assessorament (com diccionaris i gramàtiques, eines electròniques de correcció de textos), com l'aprenentatge específic de qüestions de llengua catalana (punts conflictius de la sintaxi o de la pronúncia, entre d'altres).

La UDAL, que vol encoratjar actituds positives envers la millora contínua dels coneixements lingüístics, s'ha definit com un servei de "proximitat", motiu pel qual se sol desplaçar a les seus de les televisions locals per oferir formació i assessorament. Per això, s'adapta als horaris que les televisions indiquen com a més adequats per a la formació. En general, es recomana als directors de les televisions que els cursos de formació es facin dins de l'horari laboral, encara que no sempre hi accedeixen.

Quan els directors de les televisions ho sol·liciten, encara que de vegades, també, a instància de la UDAL, se sol fer formació específica per a presentadors.

Àrea de Relacions Institucionals

L'Àrea de Relacions Institucionals té com a objectiu establir relacions i convenis amb institucions i organismes per promoure l'ús de qualitat de la llengua i aprofitar les sinergies d'altres institucions en aquest sentit. Fins al moment, s'han establert convenis amb institucions dedicades a l'assessorament i la promoció de la llengua catalana, com la Universitat Pompeu Fabra, la Universitat Autònoma de Barcelona, el Consorci per a la Normalització Lingüística,

el Consell de l'Audiovisual de Catalunya i l'Antena de Terminologia.

Dins d'aquest àmbit, també, s'han establert clàusules de compromís amb la qualitat lingüística en els convenis subscrits entre la XAL i les televisions adherides a la XTVL.

En aquests moments, també s'està estudiant l'edició de premis a la qualitat de la llengua catalana dedicats a la televisió local. L'objectiu d'aquests premis és prestigiar les televisions locals i els periodistes en particular que fan l'esforç de millorar la qualitat de la llengua catalana.

Conclusions

Després de més de 20 anys d'història de la televisió local en llengua catalana cal plantejar un nou objectiu: no n'hi ha prou amb emetre en llengua catalana, cal optar per un model de televisió de qualitat, també des del punt de vista lingüístic.

El coneixement de la llengua catalana per part dels professionals de la televisió és força extens, però encara es detecten interferències amb la llengua castellana o manca de coneixement del codi lingüístic, fet que té com a resultat que sovint el model de llengua de les emissions de les televisions locals és un model degradat.

Tant o fins i tot més important que garantir un model de llengua de qualitat en les emissions és educar per aconseguir una actitud que promogui la millora contínua envers l'actualització dels coneixements lingüístics, fet que implica tenir una sensibilitat especial envers la pròpia competència i qualitat de la llengua. Ara bé, a banda de la sensibilitat envers la llengua, calen estratègies d'assessorament que garanteixin el dret a ser assessorat del professional a qui se li exigeix la responsabilitat de transmetre un model de llengua de qualitat.

Aquesta és la filosofia que inspira la UDAL: crear un entorn de dinamització i assessorament perquè el món audiovisual sigui sensible a la qualitat lingüística i perquè el professional de la televisió pugui avançar amb el seu esforç en la millora de la seva competència lingüística.

Els rendiments que suposa aquesta filosofia d'assessorament no són immediats, però marquen un punt d'inflexió important amb relació a la dinàmica de manca d'assessorament lingüístic en la televisió local fins ara existent.

Bibliografia

Acord 118/2004, de 17 de novembre, del Ple del Consell de l'Audiovisual de Catalunya, pel qual s'aprova la instrucció general sobre la presència de la llengua i de la cultura catalanes i de l'aranès en els mitjans de comunicació audiovisuals.

CASALS, Daniel (2000): «Contribució dels *media* orals a la construcció d'un estàndard de masses plural: presència del dialecte nord-occidental en el llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la CCRTV», dins: *Actes del XVII Col·loqui de l'Associació Germano Catalana. Münster, 5-9 d'abril de 2000*.

Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual a Catalunya.

Informe del Col·legi de Periodistes de

Catalunya, 2000: <http://www.periodistes.org>.

Insert TV, núm. 16, 4t trimestre 2005.

Insert TV, núm. 17, 1r trimestre 2006.

JARDÍ, B. *Projecte de llibre d'estil per a Gavà TV*. Treball de llicenciatura no publicat, 2002.

Quaderns del CAC, La televisió local a Catalunya. Número extraordinari de setembre de 2002.

